

№. 10640.

Suprem

МИКОЛА СЦБОРСЬКИЙ

445

СТАЛІНІЗМ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

П Р А Г А

1 9 4 2

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО „ПРОБОЄМ“

1913

MINNOLA CHIROPODISTS

CTA 118 M

THE BUREAU

REPORT

THE BUREAU OF THE MINNOLA CHIROPODISTS

НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА НАСТУП

Число 28.

Інж. МИКОЛА СЦІБОРСЬКИЙ

Сталінізм

Друге видання

Прага

1942

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО «ПРОБОЄМ»

210640

16018

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186244670

don 7712/43

Накладом Українського Видавництва «Пробоем» в Празі

Друкарня вд. Я. Андреска, Прага XII., Білгородська 10.

В площині світоглядів і теоретичній — комунізм і соціалізм тотожні явища. Їх обох зродила спільна доктрина марксизму, з її матеріалістичним розумінням історичного розвитку, діалектикою, класовою боротьбою, соціальною революцією та планом створення бездержавно-інтернаціонального соціалістичного суспільства. Кажучи теоретично, комунізм є продовженням і практичним завершенням соціалізму. Саме таке розуміння комунізму виявив і творець т. зв. наукового соціалізму — Карло Маркс.

Автім і організаційно, комунізм виріс із соціалістичного руху, з лона соціал-демократичної партії, що офіційно представляла марксизм. Розбиття раніше єдиного соціалістичного руху зачалось перед кількома десятиліттями, й особливої гостроти набрало в колах московської соціал-демократії. Але комуністичні елементи і після цього ще довгий час не поривали звязків із соціал-демократичною партією — творячи в ній тільки внутрішню опозицію та маючи навіть однакову партійну назву, лише з зазначенням своєї фракційності. Ця комуністична фракція дістала назву «соціал-демократів більшовиків» (під проводом Леніна), у відмінність решти московської соціал-демократичної партії, яку від тоді — називано «меншевицькою».

Щойно після жовтневої революції в 1917 році в Росії, комуністичний рух — вже оформ-

лений у самостійну партію ВКП-б (Всеросійську Комуністичну Партію большевиків) — остаточно пориває всі звязки з об'єднаною в II. Інтернаціоналі соціал-демократією, та створює III. Інтернаціонал, або, інакше кажучи, Комінтерн (Комуністичний Інтернаціонал). Під кермою Комінтерну, зачинає від тоді комуністичний рух ширитися і у інших країнах світу — оформлюючися в окремі, але підпорядковані Комінтернові, краєві партії.

Початковою причиною розбиття московської соціал-демократії на «большевицьку» й «меншевицьку» були не так теоретично-світоглядові, як насамперед програмово-тактичні розходження. Соціалістичний рух набрав тоді вже поважного значення в багатьох країнах світу, і зо стадії теоретичної течії перетворився у впливовий чинник практичної політичної дії. Та якраз ця, ніби сприятлива для нього, обставина — і викликала найбільші ускладнення для соціал-демократії. Бо водночас із її організаційним розвитком і збільшенням політичних впливів, серед її теоретиків почала посилюватися тенденція до ревізії теоретичної спадщини Маркса.

Цей ревізійоністичний перегляд «законів» Маркса, який довгий час відбувався в гарячкової атмосфері пристрасних дискусій, привів до того, що — хай і безпідставна в претенсіях на «безгрішність», але пориваюча своєю суворою суцільністю та імперативністю — початкова доктрина марксизму розгубилася в лябіринті нових, часто спекулятивних і компромісових, теорій і теорійок... Розслаблена цими внутрішніми

суперечностями, соціал-демократія не могла оформити й свого чину на якомусь конкретному плані. Чим далі, тим усе виразніше, її максимальна програма ставала порожніми фразами без змісту (і без віри в її реальність), а мінімальна — перетворювалася в середник замаскованого вростання соціалістичного руху в умовини, створені його ворогом — капіталізмом. Соціал-демократія все більше опортунізувалася, втрачаючи свою колишню революційність; її тактика (як твердили представники її радикального крила) вела самий соціалізм до капітуляції.

Ці процеси викликали особливо гостру реакцію в колах тих московських фанатиків марксизму, що не хотіли розмічувати його бойових постулятів під впливом навіть найтяжчих реальних обставин. Серед тих непримиримих був Ленін... Добачуючи можливість створення соціалістичного ладу не в самих «об'єктивних» (і при цьому інтерпретованих на різні лади) закономірностях соціально-економічного розвитку, а насамперед у соціальній революції — Ленін видвигнув призабуте вже соціал-демократією гасло прямої революційної дії. Отже коли репрезентований II. Інтернаціоналом офіційний соціалізм фактично вростав у капіталістичний устрій і в своїй політичній тактиці користувався опортуністичною мінімальною програмою еволюції, то Ленін проголошував капіталізові війну, ведену на базі непримиримої максималістичної програми революції. Саме ця революція мала здобути соціалізові рішальну перемогу та перевести його-

го до логічного завершення — комуністичного устрою світового суспільства.

Як бачимо, в єдиному раніше таборі соціал-демократії станули проти себе дві опозиційні, а згодом і ворожі групи: революційні максималісти й еволюційні мінімалісти. Звідси вийшли й назви: «большевиків», себто тих, що заступали революційну максимальну програму, і «меншевиків», що схилилися до опортуністичної мінімальної програми й тактики.

Ленінові годі було відмовити в прозорливості й у правильному відчутті моторичних двигунів життя.... Коли західньо-європейська, а під її впливом і московська «меншевицька» соціал-демократія, потопали в хаосі мертвої й бездушної теоретичної схолястики, Ленін відчував, що перемога комуно-соціалізму залежить насамперед від духово-волевого напруження акції. Фанатик марксизму, він водночас визначався певними внутрішніми прикметами, що скорше характеризують визнавців волюнтаристичного світогляду... В цьому парадоксі знаходила, зокрема, свій вияв і московська духовість — з її «роздвоєністю» й суперечностями — яку Європа визначає багатозначним (але безпідставним терміном «l'âme slave»... («словянська душа»).

Бо подібними внутрішніми прикметами характеризувалася і більшість московських соціалістів — відрізняючися цим від західньо-європейських, дарма, що виходили вони з аналогічних доктрин і теорій. На це склалися особливі матеріальні й психологічні причини.

В Європі соціалістичний рух у значній мі-

рі викликався реальними соціально-економічними умовами, що їх творив там уже розвинений промисловий і фінансовий капітал. Це надавало європейському соціалістичному рухові не чуттєво-емотивних, але практичних матеріяльних прикмет. Тут боротьба відбувалася на базі конкретно існуючих суспільних і господарських відносин, втягуючи в соціалістичний рух, крім робітничих мас, поважні кадри практичних діячів у політиці, які мали неменший вплив, ніж кабінетні теоретики марксизму.

Інші обставини були в Росії. Її примітивна соціально-економічна система, яка до останнього часу мала ще деякі залишки фєвдалізму, і режим абсолютистичної монархії не творили реальних передпосилок і практичних можливостей для розвитку соціалізму. Робітнича класа там не могла бути ґрунтом для його ідей з тої причини, що її в старій Росії властиво не існувало (в європейському розумінні). Тим менше надавалося до цього півдикє і темне московське селянство (абстрагуючи, що селянство марксизм узагалі не вважав відповідним матеріялом для соціальної революції). І сталося так, що ідеї марксизму полонили ту частину московського суспільства, яка властиво до його теорій не мала ніякого реального відношення, а це інтелектуальну еліту — інтелігенцію, ба навіть буржуазію (цей факт доволі дивно виглядає на тлі безапеляційного твердження марксизму, що тільки «побут визначає свідомість...»). Не маючи в умовах існуючого в Росії соціально-політичного ладу ніякої змоги застосувати соціалістичні теорії в

практичному житті, всі ці інтелектуали перетворювали їх у своєманітну романтику, де реалізм заступався чуттям, мріями, серцем і сентиментальними емоціями — отже тими виявами, що від марксівських «закономірностей» стояли доволі далеко... В цей спосіб здушена абсолютистичним царатом московська інтелектуальна еліта шукала виходу для своєї суспільної активності.

У витворенні згаданих прикмет московського соціалізму, певну роль відіграли й особливості московського духа та психології. В них глибоко, від віків, закорінені первні своєманітної містики, що надають їм то характеру пасивної «стоячої води», то раптового стихійного шалу... Московську духовість визначає якась хороблива роздвоєність, органічна нехоть до позитивних конструкцій; рвучкі хаотичні пориви — з їх тенденцією заперечувати закінчений духовий лад, і спрямованістю до містичного невідомого. В цій духовості парадоксально сполучається релятивізм і фанатизм; аскетизм і буйна «широка» натура; нехоть до самодисципліни, а водночас нахил до деспотизму; нігілізм і пристрасна сила до догматів і «вічних прав». Ця її субстанція виділяє з себе якісь трійливі випари, що вражають позитивний у своєму творчому укладі дух Окциденту й є для нього деструктивними.

Вся політична й культурна історія Москви характеризується цими духовими катаклізмами, що при всій своїй глибині мають незмінні в часі прикмети якоїсь патології, яка вульгарно спрощує різноманітний світ ідей і явищ, засту-

паючи їм зміст і якість зовнішніми формами божеського фетишу. Так було перед віками, коли московські маси йшли добровільно на кострища в спорі між собою — трьома чи двома «перстами» хреститися; має чи не має бути якась літера в церковних книгах? Пізніше ці характерні психологічні риси виявилися в примітивнім «народолюбстві» московської радикальної інтелігенції, в хворобливому душевному «самоколуванні» Достоєвщини, в нігілізмі «нечаєвщини», в «цареславному» ідолопоклонстві, і, нарешті, в московському большевизмі. Духове напруження москаля ніколи не буває радісне і творче; його незмінно супроводить гістерія, аскетизм, якась фатальність і нездорова екзальтація (в тому, що большевизм увів у свою практику т. зв. «ентузіязм», немає нічого випадкового...).

Продукт московського духа й культури — Ленін переніс усі ці прикмети і на свій комунізм. Останній творила секта непримирених фанатиків, що жили й ділали силами екзальтованого духово-волевого напруження. Ленінську «стару гвардію» визначав гарячковий ідейний порив, спрямований до здобуття поставлених цілей; це властиво кажучи були аскети-містики, що ціль свого існування бачили в боротьбі за уроєні теорії. Комуністичний рух у Росії, змагаючися за — панування марксівської матеріалістичної концепції в світі — самий водночас живився силами волевої й ідейної цілеспрямованості.

Це й визначило його перспективи. Бо коли прийшла рішаюча година, він — нівелюючий усі

вартості, усуваючий усі сумніви, вульгарно-примітивний у своїй ідейно-програмовій концепції, але водночас непримиримий, волевий і рушійний — лише він міг опанувати розв'язану революцією московську народню стихію. Що могла розгублена, канцелярійно-академічна, засохла в своїм бездушнім доктринерстві «меншевицька» соціалдемократія протиставити своєму ідеологічному й генетичному «побратимові» — комунізму в боротьбі за маси?.. Його прямолинійним і вражаючим свідомість московського півдикуна гаслам: «Грабуї награбоване...» «Війна паладам, мир хатам»? Не диво, що саме комунізм опанував московські маси.

Вожді сучасного большевизму багато пишуть і говорять про перемогу марксизму в СРСР. Між тим ніщо інше, як саме большевицька революція та її наслідки, так яскраво не заперечує теорії Маркса про механічну «об'єктивність» історичного розвитку та його закони соціальної революції. Ніде правди діти... Коли би Ленін (подібно до деяких соціал-демократичних теоретиків) покладався на самі «закономірності» марксизму, то напевно йому не довелося би дочекати перемоги. Історія, ніби для глузування над Марксом, створила парадокс російської революції.

За Марксом, соціальна революція мала насамперед назрівати в країнах посиленої концентрації промислово-фінансового капіталу й пролетаризації мас. Отже економічний, і головне індустріальний розвиток даної країни, обумовляв її «зрілість» для революції. В 1917. році Росія,

з її малорозвиненою соціально-економічною системою, в якій слідна була ще спадщина недавнього кріпацько-февдального устрою, ніяк не могла служити органічним, підпорядкованим марксістським об'єктивним закономірностям, підложжям для соціалізму і комунізму. За льогікою доктрини, революційні зриви стояли на порядку дня в західних індустріялізованих країнах. Сталося навпаки! В розвинених економічно державах Заходу, комунізм не зложив іспиту; натомість відстала від них на кілька десятиліть Росія зовсім неочікувано перша станула тереном комуністичного експерименту.

До питання, які це створило наслідки для самого комунізму — ми ще повернемо. Тут хочемо ствердити, що самий цей експеримент проречисто заперечує діалектичне твердження марксізму про виключне значення механістично-матеріалістичних факторів у подіях історії. Він доводить, що на процеси історії має величезний вплив людський дух і воля — виявлені в активному чині. Цю «контрреволюційну метафізику» Ленін із однодумцями висміювали й переслідували терором... Між тим, під фактичним впливом цієї «метафізики» переходила і їхня діяльність у підготовці та переведенні революції. Коли би не це — не існував би сьогодні Советський Союз!

* * *

Захопивши владу в Росії, комунізм (большевизм) одразу перечеркнув існуючий політичний і господарський лад та його правні норми. Мало цього, у своєму гарячковому пориві, він

одним махом хотів знищити старі форми суспільного існування, увесь духово-психологічний уклад життя, змінити уяву про людину, мораль, дійсність і будучність... Він змагав зокрема не лише до усупільнення всіх засобів господарської продукції та знищення приватної власності, але й до цілковитого зрівнання всіх людей у життєвому побуті та потребах.

Як бачимо, комунізм ставив перед собою величезні завдання! Зо становища засад соціалістичної доктрини — він був послідовний. Проте в практиці цей суспільний лад міг бути здійснений не через саме формальне встановлення відповідної устроєвої системи, але хіба при умові цілковитого переродження людей.

Просякнений справді містичною вірою в свою історичну місію, опянілу від успіхів перших перемог — московський большевизм не роздушував над труднощами. Він увесь творив із себе волевий, фанатичний порив у будучність. З такою настановою довелось йому вперше криваво зіткнутися з реалізмом життя...

Виходячи з залогень марксизму, большевизм ставив собі завдання створення інтернаціонально-бездержавного й безкласового соціалістичного суспільства. В протилежність до офіційної соціал-демократії, що, визнаючи ці самі засади в теорії, зрети́гнувала з них у практиці та послуговувалася супроти капіталізму опортуністичною тактикою еволюції — комунізм хотів здійснювати їх негайно, терористичними методами соціальної революції. Терен Росії, де він опанував владу, був для нього спочатку тільки

вихідною базою для дальшого розгортання пролетарської революції, що мала знищити капіталізм і в інших державах та запровадити комуністичний лад у світовому масштабі.

Та поки мова про світову революцію — комунізм одразу став перед невідкличним завданням зліквідувати на теренах Советського Союзу всі ті ворожі йому сили, що грозили розсадити його самого з середини. Для цього створив він відповідну форму державного устрою, що з одного боку покривалася з соціалістичною теорією, а з другого — відповідала його власним завданням та інтересам. Так зродилася система советів у межах СРСР, оперта на режимі т. зв. пролетарської диктатури. На базі трьох основних засад — **політичної диктатури, соціалізації засобів господарського виробництва та комуністичного споживання матеріальних благ** — почав комунізм після жовтневої революції в 1917. р. здійснювати свої реформаторські суспільні завдання...

Часи, що про них тут згадуємо, стали для сучасного большевизму (сталінізму) вже далекою історією! Суб'єктивний розгляд його практики впродовж уже майже чверти століття вказує, що він цілком змінив свою початкову внутрішню суть і форми. За цей час комунізм перейшов складну еволюцію власної дегенерації, самодеградуючися до **сталінізму**. Формально ісповідуючи старі догмати, сталінський большевизм практично давно вже відмовився від теорій, що стимулювали розгонову силу первісного комунізму в часи його революційної «весни». Сьогоднішня

большевицька доктрина (коли цим терміном взагалі можна назвати хаотично нагромаджене «словоблудіє» сталінізму!) — це вже не марксизм, навіть не ленінський комунізм; це «сталінізм», в якому безграмотна схолястика спримиітизованої первісної догми змішана з диктованими життям і виродженням комунізму спекулятивними компромісами. Те саме бачимо і у практичній політиці большевизму; його «генеральна лінія», що заступала попередню пряму революційну дію, уявляє з себе справжній «гордійський вузол» непримиримих внутрішніх і тактичних суперечностей.

Які причини самодегенерації комунізму? Шукати їх треба насамперед у самій його концепції. Підставою її був суспільний безкласовий колектив, зрівнаний в умовинах матеріального існування. Проблема комунізму виходить із матеріалістичних заłoженнь, але вона є насамперед психологічною проблемою. Як ми вже вказували вище, здійснення ленінського комунізму залежало не так від механічного запровадження його соціально-економічних форм, як перше за все від глибоких змін духового порядку та психології індивідуальності й цілого суспільства. Вагу цього психологічного фактора розумів і Маркс, але звязаний матеріалістичним світоглядом і діалектикою, він не міг дати йому іншої розв'язки, як у своїй славнозвісній формулі: «побут визначає свідомість».

Недоцінення цих психологічних факторів відбилися на комунізмі катастрофально! Бо здобувши владу й звязані з нею, здавалося б —

необмежені можливості для свого доктринерського експериментаторства, він після довшої боротьби, самий опинився в полоні ворожої йому психологічної стихії. Покликаний її засимілювати, він самий підпав її асиміляції. Закони життя та впливаючі з них органічні прагнення людської індивідуальності, показалися сильнішими від жаху большевицького терору та його уроєних цілей. Причини цього явища полягають не лише в консерватизмі психологічного й духового укладу суспільства, але й у його самоохоронному інстинкті, що протиставиться **анти-суспільному** характерові комунізму. Це твердження для декого може здаватися тенденційним; мовляв — чи ж можна рух і ідеї, що змагають до усунення соціальної несправедливості і запровадження рівності людей, уважати антисуспільним, руїнницьким?

Проблеми рівності й нерівності занадто складні, щоб їх розглядати в цьому місці засадничо. Вкажемо тільки, що начало рівності ми взагалі вважаємо безпідставним у самих процесах світобудови. В обмеженому ж соціальному чи суспільному плані, абсолютна рівність стала би чинником суспільного регресу. В житті суспільства ділають засади кількості й якості (квантитативні й квалітативні), і власне ці **останні** творять багатство явищ життя, зводячи різноманітність творчого світу до гармонії, що саме й визначає корисний для цілого суспільства прогрес. На самій матеріяльній базі нівелююча рівність ніколи не обмежується; вона закономірно тягне за собою нищення й таких су-

спільних і духових первнів, що стимулюють якісний розвиток — зводячи життя до панування кількісного, не продукуючого, а тільки споживаючого примітиву.

Деформуючи творче існування, пропагована комунізмом матеріальна рівність сама по собі є цілковитою утопією. Що це так, може краще за нас засвідчити саме большевизм, що своїм сучасним устроєм подає застрашуючі зразки справді варварської нерівності! В своїх постулятах колективної рівності, комунізм був зрештою навіть не оригінальним. Історія суспільних ідей, устроїв, реформаторських та релігійних рухів знає чимало спроб творення «раю на землі», побудованого на рівності і альтруїзмі. Тим менше було підстав сподіватися, що цю місію довершить обездуховлений матеріялістичний комунізм!

Так і сталося! Заповідженого «раю», з його рівністю, комунізм не створив, і його сталінські аденти давно вже відмовилися від цієї мети. Натомість він ставрував нашу сучасність усіми негачіями свого фатального внутрішнього змісту. Антисуспільне значення комунізму ховається не тільки в його економіці, суспільних тенденціях і заповіджених революціях. Руїнницький зміст комунізму лежить насамперед в його світогляді. Пояснюючи всі вияви життя самим діянням матеріялістичних факторів, здвигаючи на педестал дикунського обожування матерію, брутально попираючи ногами різноманітний світ ідей, і зводячи найважливіші проблеми та вимоги людського духа до значення «контр-

революції» — комунізм (большевизм) обездуховлює, каструє і паралізує в творчих можливостях той фактор, що завжди був, є й буде основною передумовою духового й матеріального прогресу: **живу людину!**

Помиляється той, хто думає, що ці прикмети комунізму лише тимчасові, поки він остаточно не переміг; що пізніше він таки створить нову еру культури й цивілізації. Бо його примітивізуюча й нівелююча всі цінності природа (таким є, зрештою, самий марксизм) **незмінна**. Трактуючи людину тільки за «лябораторний препарат» для скальпеля своєї діялектики, вихолощуючи в ній усі духові творчі первні — він тільки й може випускати її зо свого «операційного столу» у світ однобоким примітивом, варваром! А примітив ніколи не здібний творити будуючих вартостей. В кращому випадку він їх тільки споживає; в гіршому, ще й руйнує створене іншими. Практика московського большевизму дає цьому твердженні невичерпальний реєстр застрашаючих прикладів!

Комунізм (большевизм) — це не середник розвитку й удосконалення життя; це уроєна самоціль, що їй життя мусить підпорядкуватися до останку. І горе тому, хто зважиться думати, бажати, а тим більше діяти всупереч тій самоцілі! Той у пазурах большевицького варварства буде знищений фізично. Коли ж і врятує себе, то лише за ціну самовідречення, перетворення себе в механізованого «робота» комуністичної системи — без власної душі, волі, розуму, бажань і прагнень. Всіма двигунами його

внутрішнього «я» буде кермувати відповідний параграф, опертий на формулах: «Так сказав Маркс»... «Так сказав Ленін»... «Так сказав Сталін»...!

Коли б комунізм справді заіснував в світі, то суспільство закономірно й усе глибше падало б у прірву духового примітивізму та культурного здичавіння. Складну й величаву лабораторію життя, з грою його розгонових сил, ідей і волевих пристрастей, змінила би сіра «кузня» комунізму, де «конвеєрним» порядком штамповано би стандартну людину — робота.

Спровоковані большевизмом у перших часах революції й опановані ним народи СРСР скоро відчували всі його деструктивні прикмети. Вони зрозуміли, що іти з большевизмом — це значить стрімголов летіти у прямовісну безодню! І слухаючи голосу самоохоронного інстинкту, протиставити йому свою психологічну стихію. Зачалися справді епохальні в своїй грандіозності змагання. Приховані від зовнішнього світу, роками точаться вони — жорстокі, з гекатомбами людських жертв!

З одного боку барикади була матерія — озброєна в усі можливі середники терору; з другого — безборонний, але сильний хотінням життя, дух. Боротьба ішла за перемогу духовости, за національні й суспільні ідеали, за вірування, за мораль, за етику, за любов, за родину, за побут, за право індивідуальної творчости, за саму можливість існування — здушених кривавим чоботом большевицького доктринерства.

І цей дух уже перемагає! Назверх ця пе-

ремога ще не проявляється в таких виразних формах, щоб її міг бачити зовнішній світ. Орієнтації світу в тих внутрішніх процесах, що відбуваються в ССРСР, всіма силами перешкоджає советська влада й для цього намагається відгородитися муром від зовнішнього оточення. Але тим не менш ця перемога є вже фактом. Надломлений нею в своїх основах — большевизм перебуває у відвороті. Претендуючи колись на ролі чинника, покликаного безкомпромісово ломити й пристосовувати **до себе** життя, він тепер самий змушений **пристосовуватися** до накиданих йому реальною дійсністю обставин. Офіційно, большевизм ще зберігає своє теоретичне «лице», але зміст його цілком уже не той, що був у часах первісного революційного буревія.

Сталінізм — це рештки неактуальної вже комуністичної догми, що в цілості підпорядкована тактиці вимушених життям компромісів.

* * *

Психологічна поразка комунізму відбилася й на його політично-економічній системі. Державна організація теоретично була для комунізму тільки переходовим етапом до часу дефінітивного закінчення світової революції, що мала у своїх наслідках знищити капіталістичний лад і збудовані на ньому держави. Таким чином, створення советської держави було спочатку для большевизму тільки «прикрою необхідністю», що мала забезпечити йому опорну базу

для дальшої боротьби за перебудову світу на бездержавних засадах.

В ідеї, советський устрій мав створити незнану ще систему демократії виробників (пролетаріату). Все населення СРСР було поділене на дві категорії — «працюючих» і «непрацюючих». Перша категорія формально набувала всі громадсько-політичні права; друга позбавлялася не лише цих прав, але й можливості одержувати продукти усупільненого господарства. Конституція признавала за органи державного керування так зв. совети, які теоретично мали складатися з виборних представників працюючих, і формально ставати організованим виявом народнього суверенітету.

В дійсності ж уже на початку всю повноту влади в советській державі захопила комуністична партія в якості «провідного авангарду пролетаріату і світової революції». Зосереджуючи у своїх руках усі ділянки державного, господарського і суспільного керування, тримаючи під червоним терором усі вияви життя, діяльності і почувань народів СРСР — компартія запровадила режим своєї диктатури, що офіційно утотожнювалася з «волею пролетаріату». Так створено було передпосилки, при яких на услугах компартії стала сама держава й ціле її населення, а сама вона зачала перетворюватися в кліку. При такому стані річей, всі конституції СРСР, що їх час від часу все наново «перередаговував» советський уряд, мали тільки значення фікції.

Ми не маємо тут можливості довше спиня-

тися над розглядом процесу внутрішнього розкладу большевицького партійного активу. Вкажемо тільки, що з кожним роком цей процес усе поглиблювався й дійшов тепер свого завершення у формах сталінського режиму. Режим Сталіна — це вже навіть не диктатура компартії, це нічим не обмежувана автократична деспотія людини, що звівши себе самого на височінь «геніяльного вождя» й «отця народів» — порядкує життя величезної країни по власній уподобі, спираючися на гурт підібраних преторіянців — «апаратчиків». Так большевицька диктатура, з початкового засобу досягнення поставлених програмових цілей, перетворилася в персоналістичний режим сталінізму, що став самоціллю.

Сталінізм — це логічний наслідок примітивної програми большевизму, що свою ціль добачувала в механічному спрощуванні всіх різноманітних елементів життя та здійснювала її методами бруталного, кривавого терору. Хвора концепція не могла створити здорових форм суспільного існування! Всяка диктатура, коли вона оперта на постійному політичному терорі і здушенні всіх виявів самодіяльності народу, стає ціллю в собі; вона водночас закономірно звужує і ту нетривку базу, на якій сама тримається. Так сталося і з диктатурою большевизму. Опанувавши владу та посівши всі зв'язані з нею соціальні привілеї і матеріяльні користі — большевицька кліка все більше замикалася в собі. Вслід за «нетрудовими» елементами, від неї стали відриватися й ті соціальні верстви, які спо-

чатку ішли за нею й її підтримували: робітництво й селянство.

Боротьба з нетрудовими, паразитними верствами (на них устрій монархічної Росії був справді дуже «багатий»!) не могла сама по собі викликати заперечень. Справді — в кого вони могли збуджувати симпатії?! Вся справа одна-че в тому, що в цій соціяльній реконструкції практичні методи большевизму цілком розійшлися з його теоретичними цілями. Розділ на «трудові» й «нетрудові» верстви давно вже перестав бути актуальним в суспільних і продукційних відносинах ССРСР. Застосовуючи його й тепер — сталінізм кермується в своїх критеріях не соціяльними, а політичними міркуваннями: «певна», чи «непевна» дана людина, чи дана група людей пануючій кліці?.. Сучасність і соціяльна структура ССРСР визначається новою вражаючою нерівністю. Право на існування мають там лише «преторіянци» сталінського режиму. Це ті всі — без міри обдаровані рангами, почесними званнями й медалями «герої Советського Союзу» — маршали, комісари, «орденоносці», «стахановці» й «висуванці». Ці справді мають усе, що тільки дати їм може голодне, босе, обідране населення сталінського «раю»! Але цих щасливих вибранців режиму — тільки зникаюча меншість! Всі ж інші, засуджені на варварське животіння, на сліпий послух пануючій кліці, на ролю знаряддя варварського режиму. Цих була багатомільйонова більшість!

Переродження компартії в замкнену касту пануючих бюрократів, змінило її дух і психо-

льогію. Її революційні пориви згасли. Сучасне її наставлення — це бажання безжурного уживання плодів «соціалізму»... для себе самої! Теторетичні ідеали, змагання, нове життя, нова людина — де всі ці кличі, що колись захоплювали «стару гвардію» Леніна й казали їй кривавитися на революційних барикадах?! Ця «стара гвардія» давно вже зігнила в підвалах ГПУ, а її ідеали для сталінських можновладців — це вже не більше, як «левацкая балтавня»... Всі вони стали вже політичними «реалістами»!

Поряд з цим переродженням компартії в бюрократичну кліку, змінилися погляди сучасного большевизму й на істоту та мету держави. Ця остання вже перестала бути для нього тільки «прикрою необхідністю»... По інерції ще й тепер виголошуючи святочні інтернаціональні й соціалістичні формули — сталінізм на ділі служить культові великодержавности, і то **великодержавности московської** — відновивши традиції колишніх царів. Це й не диво. Поставивши своєю ціллю вдержання влади для самої влади, большевизм неминуче мусів спертися на ту організаційну базу, яка цю владу може найкраще забезпечити: на державу. Він звичайно не від того, щоб при слушній нагоді посісти й цілий світ при допомозі «пролетарської революції»... Але де є певність, що це вдасться? Хто може ручити, що при збройному зударі з зовнішніми державними потугами, Советський Союз не розвалиться як гарбуз під ударом дрючка?! Тому большевизм воліє задовольнятися наразі тими можливостями панування, які дає йому ССРСР. «Кра-

ще ворона в руках — ніж орел у небі» — такою є сучасна політична філософія сталінізму. Ця психологія самозбереження вже від років визначає політику Советського Союзу. Вона була підставою творення сталінської концепції «соціалізму в одній країні» (у внутрішній політиці); вона також зясовує складні маневри сталінізму в політиці зовнішній.

Коли скоро після опанування влади, большевизм відірвався від народніх мас, а згодом почала творитися глибока прірва між кадрами компартії та її провідною верхівкою — то в останніх роках підпала процесам розкладу й сама ця верхівка. Періодичні «чистки» компартії, терористична ліквідація її «старої гвардії», розстріли найвищих командантів червоної армії й керівників державно-політичного апарату — ось майже повсякденні явища, що характеризують режим сталінізму. І, що варто підкреслити, ці явища заіснували як певна закономірність саме тоді, коли сталінізм прийняв нову советську конституцію, що її деякі наївні чужинці дотепер схильні вважати за «найбільш демократичну у світі»... Як бачимо, до існуючої державно-устроєвої концепції большевизму неможливо підходити з якими будь теоретичними критеріями. Бо вона не більше, як парадокс, створений суперечностями життя й первісної комуністичної доктрини.

Большевизм не спромігся справитися з поставленими теоретичними завданнями й у плані економічному, що був головною підставою для його соціального експериментаторства. Найбільш

класичною і додержавною в дусі комуністичної доктрини епохою — був т. зв. воєнний комунізм. Советська влада декретним порядком скасувала тоді приватну власність, особисту господарську ініціативу, товарний грошовий оборот і всі закони господарської продукції та обміну. Замість цього советську економіку опанувала одностороння концепція розподілу нагромаджених ще перед революцією матеріальних багатств, без спроможності їх нового творення. Воєнний комунізм був фактично поверненням до часів т. зв. натурального господарства, з його примітивним обміном; він означав деградацію економічної системи на століття взад.

Це швидко зрозумів і Ленін, скасувавши воєнний комунізм і запровадивши «нову економічну політику» (НЕП), що тимчасово знову відновила обмежену власність і приватну ініціативу в господарському виробництві. НЕП був першою поразкою комунізму з його економічними теоріями загальної «уравніловки». Зійшовши на манівці власної доктрини — більшевизм до неї вже не вернув. Логіка економічного розвитку та психологічна стихія народніх мас невмолимо штовхала його до повільної реставрації так легко знищених і так тяжко відновлюваних законів і засад економічної системи — з її комерційним розрахунком, законами собівартості, оплати праці згідно з ознаками кваліфікації та грошовим ринковим товарообміном.

На невдачах більшевизму в економічній політиці відбилася насамперед та обставина, що самий марксизм, теоретично зорієнтований на

чисто деструктивну фазу соціальної революції, не давав конкретного плану організації соціалістичного виробництва, а тим більше комуністичного розподілу його продуктів. Фатальний вплив мало й те, що більшевизм — всупереч марксістській теорії про закономірність економічного назрівання соціальної революції — опанував владу якраз в Росії, де цих «закономірних» передпосилок цілком не існувало. Цей парадокс змусив Леніна наспіх виробити... нову теорію, що вже еманципувала процеси соціальної революції від її економічної зрілості... В умовах терористичної диктатури компартії, її вождеві вільно було конструувати які завгодно спекулятивні теорії! Та практично це справді не могло. Бо як із самого дерева і глини неможливо збудувати складну машину, так і нерозвинена економічна система Росії не могла стати базою для соціалістичної реконструкції.

Ціла історія «пятирічних планів соціалістичного будівництва» в СРСР — це історія безпомічних компромісів фантастичної доктрини з переможними законами економіки та її розвитку. В економічному відношенні, сталінізм — це не комунізм і не соціалізм; це своєманітна форма державного капіталізму, де основні методи приватновласницької капіталістичної системи нещасливо сполучені з урядовим етатизмом і планувальним бюрократизмом. Большевицький етатизм і бюрократизм ув економіці, відкинувши якраз найбільш життєві елементи капіталістичного устрою, заабсорбував у собі його негативні риси: монополізм, визиск праці й соціаль-

ну нерівність. У висліді, на тлі матеріально ожебраченої країни (яка водночас посідає величезні багатства) заіснував економічний устрій «переганання Америки», керований не господарською та суспільною доцільністю, а інтересами пануючої кліки, що — забрівши в сліпий кут — вже не має з нього виходу. При умові дальшого існування СРСР — життя закономірно все далі штовхало би советську економіку на шлях усе більших суперечностей, все далі й далі від її первісної доктрини.

Економічна еволюція большевизму проходила в умовах довгих і складних опозиційних потрясень всередині компартії, для вияснення яких було би потрібно багато місця. Тут тільки ствердимо: сучасна «генеральна лінія» Сталіна, з її індустріалізацією, колективізацією й концепцією «соціалізму в одній країні» — це спроба узгіднення різних внутріпартійних розбіжностей та пристосування до інтересів режиму. Головним же чином — це колишня програма одної з опозиційних фракцій компартії: троцькізму. Знищивши троцькізм у боротьбі за владу, Сталін услід за цим самим позичив певні елементи його економічної програми. Але для троцькізму ця політична програма була лише частиною загального завдання, що полягало в прискішенні світової революції.

Сталін був змушений відкинути революційну концепцію троцькізму та заступив її баламутною теорією «соціалізму в одній країні», що означала замаскований відворот від початкових революційних теорій. На цю нову тактику ста-

лінізму вплинули: національно-консервативне й програмове переродження московського большевизму, його внутрішня слабкість і крах міжнародного комуністичного руху.

Сучасний большевизм — це сполучення гіпер-етатизму з державним капіталізмом, що базуються на режимі автократичної диктатури. Опорою цього ж режиму служить система терору, як рішального засобу самозбереження пануючої в Кремлі кліки та її рятунку від наступу внутрішніх ворожих стихій. Ось реальні наслідки «найбільшого в історії» комуно-соціалістичного експерименту! З грандіозних мрій і гучних «місій» — зродилася понура, варварська «советчина», яка й після свого зникнення ще довгі десятиліття викликуватиме жах і огиду в споминах людства!

* * *

Ми вже згадували, що при всьому своєму теоретичному інтернаціоналізмові, большевизм був і є еманациєю московського духа й психологічної стихії, що позначила своїми прикметами й створену большевизмом державну організацію. В СРСР — гасла інтернаціоналізму парадоксально сполучаються з московським імперіялістичним месіянством; ідеї найбільших «гуманістичних» утопій співіснують із режимом терору та брутальним нищенням індивідуальності; матеріалізм співживе з містиккою, «поступові» соціалістичні теорії годяться з вражаючою соціальною нерівністю, а гасла «нової людини» — з огидним у своїй заскоружлості міщанством.

Але що найважливіше, це те, що прибраний у форми Советського Союзу більшевизм — це вияв обновленої московської великодержавности, якій він намагається привернути зломану вже історією імперську потенцію. Власне цією тенденцією більшевизму пояснюється його імперіялістична політика у відношення до поневолених народів ССРСР, яку він приховує брехливо-спекулятивними формулами лєнінської «національної» теорії. Сьогодні вже не улягає сумнівам, що ця політика ідейно і психологічно виростає з імперських традицій та аспірацій царської Росії, і є її продовженням.

Зложена з багатьох національностей, стара Росія вже в початках свого імперіяльного розвитку стала перед питанням, як узгіднити мішаний склад держви з її імперіялістичними завданнями. Розрішити це питання мала асиміляція. Російська імперія стала на шлях ігнорації існування окремих національностей — покриваючи їх збірним і фальшивим поняттям «русской нації». На службі цій асиміляційній політиці були поставлені не тільки органи державного кермування, але й чисельні середники духових й культурних впливів (школа, література, церква, побут, і т. д.). В корені унеможливлено окремішній розвиток національних культур шляхом заборони поневоленим Росією народам уживати рідну мову, організувати власне шкільництво, видавництва, пресу, плекати мистецтво, і т. д. Особливо безоглядно ця політика переводилася у відношенні до українців і білорусинів, яких інспірована царським режимом московсь-

ка «наука» трактувала за «дві веткі єдиного руського народу» (третя «ветка» — московська...). Послідовною і передуманою системою заходів, викорчовувано у поневолених народів (українців, білорусинів, поляків, фінів, кавказців, татар, і т. д.) національну свідомість, заступаючи її почуттям приналежності до панівної московської національності; почуттям — базованим на спеціально виховуваному культурі ренегатства. Та mimo всіх зусиль упродовж століть, ця асиміляційна політика не дала Москві бажаних наслідків.

Причиною цього була занадто яскрава різноплеменна структура російської імперії. В імперіялістичному розгоні, царська Росія включила в свої кордони величезні й при тому суцільні чужонаціональні території (Україну, Польщу, Білорусь, Фінляндію, Кавказ, і т. д.) з багатомільйоновим населенням. Ці окуповані Московою народи вже перед тим мали свою багату історію, власні держави, й культуру, що своїм рівнем далеко перевищували культуру московську. Як свідчить історичний досвід — цей тип гетерогенної (мішаної) держави найбільше небезпечний для нації окупанта. Бо й при найбільших утисках, такі поневолені народи заховують у своїх глибинах самобутні первні, які живить історія, зріла (хоч і знівечувана окупантами) культура, традиції, побут, і т. д.

Компактно заселяючи власну етнографічну землю ці мільйонові маси продовжують відчувати її «голос»... Незбагнений міт чи дух рідної землі продовжує промовляти до них — зберіга-

ючи, часто в невловимих формах, їх органічні національні первні, що знову в усій своїй силі виявляються назверх тоді, коли окупаційна система занепадає з тих чи інших причин розкладу. **В цих явищах виявляється ірраціональна природа нації й закон її органічності.** Діяння цього закону дошкульно зазнала на собі й стара російська імперія. Досить було їй зазнати революційного потрясення в 1917. р., як поневолені нею народи одразу виявили свої відосередні гони. За кілька місяців революційного розкладу Росії повстали Українська, Польська, Білоруська, Фінляндська, Кавказькі і інші республіки, що зачали збройну боротьбу з надломленим московським імперіялізмом.

Перед подібним, як і стара російська імперія, завданням розв'язки національного питання — ставув і большевизм, опанувавши владу. І вже спочатку було ясно, що він, будучи органічним породженням московської духовости та її імперського «месіянства», логічно й неминуче піде шляхами старого асиміляторства поневолених народів. Але в процесі своєї тактичної еволюції, т. зв. національна політика ленінізму прибрала дещо відмінні (від царської Росії) зовнішні форми. Цю відмінність обумовляли наступні причини.

Першою з них була та, що большевизм, базуючи свій світогляд на історичному й діалектичному матеріалізмі — спочатку взагалі недоцінював націю, як явище **спіритуальне й органічне.** Духовість і світ ідей були для нього тільки функціями, чи «надбудовою» матерії (мате-

ріяльних форм кожного історичного етапу). Беручися за кардинальну перебудову всіх форм суспільного існування — большевизм не сумнівався, що вона закономірно потягне за собою й процеси дегенерації націй, які — повільно втрачаючи свій (неповторний на ділі!) зміст, взаємно нівелюючися і втрачаючи стимули для окремішнього існування — остаточно витворять новий тип інтернаціонального суспільства.

Виходячи з цієї хибної ідеологічної й теоретичної передпосилки, большевизм спочатку розцінював процеси національного відродження, що після революції вибухли серед поневолених народів ССРСР, тільки як переходову стадію, чи фазу, що остаточно уложиться в його програмові схеми історичного розвитку, і навіть допоможе їх скоршій реалізації. Звідси одне з пояснень, чому большевизм — ідеологічно й програмово ворожий лібералізму — формально прийняв саме лібералістичні засади в своїй первісній національній політиці. Кажемо — одне з пояснень, бо цей «лібералізм» обумовлявся і іншими причинами.

Ми вже згадували, що большевизм, як духове й навіть як соціально-політичне явище, був породженням московської стихії; її психологічним продуктом... Свій унутрішній нерозривний зв'язок з Московщиною та її історією, еліта большевизму завжди глибоко відчувала при всій своїй теоретичній вірності ідеологічно-програмовим схемам марксизму. Це відчуття спричинювало її внутрішню роздвоєність. Інтелектуально (розумово) вона була марксистською; сво-

їм же первороднім інстинктом (душею)—московською. Ця парадоксальна суперечність у всій своїй силі виявилася й у т. зв. ленінській національний розвиток народів СРСР і навіть теоретично визнаючи, що він «вповні» укладається в марксівські «закономірності» — ця політика водночас старалася його гальмувати, інстинктом свого московського первородства відчуваючи, скільки небезпек ховає в собі для московського державного месіянства!

Треба признати, що інстинкт большевицької еліти був прозорливішим від її розумових схем! Він уже тоді правильно відчував ті наслідки, до яких остаточно зможе привести процес еманципації національностей СРСР. Але одразу застосувати старі по формі методи асиміляції, советська влада не могла з багатьох міркувань.

Після розвалу російської імперії, процес відродження поневолених націй переходив зо стихійною, прискореною силою. Заперечити й зліквідувати його прямими ропресіями большевизм не мав можливості, бо самий ще переходив критичну стадію боротьби за владу та не посідав для цього вистарчальних сил. Автім, балансуєчи між вказаними суперечностями теорії і практики, між надуманими програмовими схемами і московським великодержавним інстинктом — він самий ще не здавав собі справи, яку конкретну позицію треба йому зайняти в національному питанні. Виявом цих хитань і була ленінська національна політика.

В плані теоретичному — вона намагалася узгіднити національні рухи з концепцією марк-

сизму і ніби їх толерувала, декларуючи ліберальні засади самоозначення (включно аж до «відділення»...); в плані ж практичному — не хотіла допустити до розриву цих рухів із московською імперською системою, і тому їх поборювала. Сприятливу для большевизму розв'язку національних проблем мала дати славнозвісна «національна формою й соціалістична змістом» політика... Звідси вийшли «українізації», «білорусизації», та інші тактичні маневри советської влади, при допомозі яких вона сподівалася «одомашнити» національні рухи, зробити їх регіональними та розрядити їхній, небезпечний для Москви, динамізм. З усіх цих планів нічого корисного для большевизму не вийшло! Він і тут опинився в сліпому куті. Сподіючися зробити з поневолених націй знаряддя для свого експериментаторства, він — цього не хотючи — сам творив для них відборонні позиції.

Сталінізм зрозумів безнадійність цієї політики. Після довгих і складних «хірургічних» операцій над теоріями большевизму, він кінцем кінцем продеклярував культ «общава атєчества» і завернув у випробований досвідом століть формат старого московського асиміляторства. Але було вже запізно! Засів, зроблений відродженням і боротьбою поневолених народів, дав сильні й буйні поростки, яких не вирвуть уже жадні репресії. Момент для цього червона Москва прогаяла!

В боротьбі з поневоленими націями ССРСР, яка з кожним роком прибирає все гостріших форм, сталінізм послуговується подвійною мето-

дою: терором і насильним накиннням цим націям впливів московської культури. При всій штучності свого історичного розвитку, в значній мірі «крадена» (в ній перехрещуються численні чужі впливи) і творена відірвано від власного народнього тла — ця культура проте відбила в собі московську психологічну стихію, зо всіма згаданими рисами її нездорової екзальтованости, неупорядкованости, й деструктивізму. Всі ці елементи позначилися на синтезі московської культури. Звідси виходить її тяга до «космічності» (або, як каже відомий московський філософ Бердяєв — «апокаліптичної настроєвості») і віра в своє особливе «месіясське» покликання. Якраз завдяки цій тенденції, як також і грандіозній імперській системі, в якій вона розвивалася — московська культура, при всій своїй штучності й унутрішній неорганічності, все ж зуміла перетворити себе в експанзивний і агресивний фактор.

Всі творці московської культури відчували й розуміли її основну ідею, як ідею **месіянську**. На цій базі сходилися всі течії московської культурної думки, що при своїх ідеологічних розходженнях однаково сприймали ідею Москви, як месіянське післанництво «Третього Риму». В історичному процесі, ця ідея глибоко просякла не тільки свідомість, але й інстинкт носіїв московської культури. Клясичне сформульовання ідеологічної концепції московського культурного месіянства дав Достоевський такими словами: «Істина одна! А значить тільки один із народів може мати справжнього Бога, хоч би інші

народи мали своїх особливих богів. Всякий на-
рід мусить вірити, коли хоче довго жити, що в
ньому і тільки в ньому зосереджується місія ря-
тування світу; що він живе для того, щоб стояти
на чолі інших народів і втягати їх до себе во-
єдино... Призначення московської людини без-
спірно всеєвропейське й усесвітнє»...

Безпереривне наростання цієї месіянської
тенденції з особливою силою виявилось в мос-
ковській літературі й відбивається на цілому її
розвиткові аж до сучасности. Духове наставлен-
ня — «Москва — Третій Рим» — просякає твор-
чість Пушкіна, Аксакова, Тютчева, Данілевсь-
кого, Достоевського та багатьох інших. Аксаков
сформулював його таким твердженням: «Мос-
ковська історія має значення всесвітньої спові-
ди. Вона може читатися як життє святих (!)»...
Навіть в останній, передреволюційній добі, ко-
ли вже виразно відчувалося наближення кризи
московської культури, і її позначав занепадни-
цький декаданс, навіть і тоді формула Достоев-
ського стимулювала творчість московських пись-
менників. Символіст Андрей Бєлий, який по-ло-
нив у ті часи вже соціально розложену й духово
надломану московську суспільність, голосив ув
екстазі:

— «Росія, Росія, Росія,
— Месія грядучого дня!..»

Дореволюційна генерація московських пись-
менників, уже опинившись в буревію революції,
не переставала жититися старою ідейною спад-

щиною. Серед спричиненої революцією катастрофи старого укладу московської культури, відомий поет А. Блок усе ж знаходив натхнення на вірші, в яких яскраво відзеркалювалася клясична нота месіянізму. Блок відчував, що за назверхньою ломкою старих форм, внутрішня суть московської духовости та її цілеспрямованість залишаться і у большевизмі. І він не помилився!

Політика — це в значній мірі функція духового укладу даного народу та його культури. Московська цілеспрямованість культурного процесу визначила також напрямні розвитку, історіософії й суспільної думки Москви, що в політичному пляні оформилася в імперіялістичний фактор. Месіянсько-імперіялістична риса спільна для всіх філософських і політичних напрямків московського суспільства в усіх часах — «словянофілів» і народників, бакунівців і толстовців, демократів і консерватів, лібералів і монархістів, марксистів і «євразійців». Вона незмінно виявляється в концепціях Достоевського й Герцена, Чаадаєва й Мілюкова, Леніна, Бердяєва й Керенського... Згаданий Чаадаєв повчав: «Росія занадто велика й могутня, щоб провадити тільки національну політику. Її завдання у світі — це політика роду людського»... Історик Ключевський (дарма, що «поступовий» ліберал) твердив: «Росія — це велика колиска, де безнастанно вовтузиться й кричить світове майбутнє»...

Нам можуть сказати: алеж усе це вже в минувшині! Годі ж думати, щоб тепер, коли історія

розторощила стару імперську систему Москви й викинула її культуру на роздоріжжя кризи — отже, щоб ще й тепер її колишня спрямованість була актуальною й можливою! Та досить познайомитися з духовим і політичним наставленням московської еміграції, щоб переконатися, що вона залишається тим самим, як певне незмінне психопатологічне чи маніякальне явище. Беремо з видань представників московської еміграції кілька сентенцій, які свідчать, що вона продовжує житися старою духовою спадщиною. Ось вони:

— «Час Росії настане!.. Історія перед кінцем своїм не може не стати всесвітньою, точніше — всеземною... Центром землі між Заходом і Сходом буде Росія...» —

— «В світі сучасности стає все яснішим нерозривний звязок місянського процесу з Росією...» —

— «В підсвідомості московського народу лежить незломана віра в його місянське покликання»... —

— «Зміст місянства заложений у расі, що позначила себе «словом» (слов'яни), а в народній мові означає себе несенням хреста» (від «крест'янство», що в московській мові означає — селянство. Наша примітка). —

— «Фільософи й мислителі вловлюють світлий образ московського місянського покликання... Поети й мистці відчувають його серцем, перетворюють його у фарби й звуки; нарід же наш здійснює повсякденний подвиг праці й віри... І недалекий час, коли справжнє обличчя москов-

ського народу засяє світові в усій своїй побідній і неповторній красі...» —

— «Місією Москви буде втягнути в себе сім'я будучности, пронести його крізь війну всіх проти всіх, і дати початок новому дневі людськості...»

Подібного роду сентенцій можна навести сотки й тисячі зо сторінок московських книжок і журналів на еміграції. І як колись, так і тепер, ця месіянстична тенденція в політичній проєкції конкретизується в імперіялістичні настрої. Ось кілька характерних цитат:

— «Наша правда — це частина тої загальної для всіх істини, що заложена у великій і многогранній московській ідеї...» —

— «Грядучий день буде днем союзу народів (!) держави московської... Цей союз матиме притягаючу силу для всіх (!) — для України, Естонії, Литви, Латвії, і т. д. Підставою цієї держави буде спільна для всіх історична ідея. Це ідея месіянська, ідея вселюдська, ідея перетворення божої правди на землі. Окремі національні струмки — московський, український, грузинський, і т. д. в своїй сукупності створять океан спільної російської культури...»

Це маячіння і його хворобливі претенсійні візії характеризують наставлення цілої московської еміграції і усіх її керівників — Бурцева й Керенського, Струве, «великих князів» Романових і Мілюкова — дарма, що виходять вони часто з цілком різних ідеологічних концепцій і політичних програм. Згадані настрої московської еміграції є тільки функцією тих національ-

но духових і політичних процесів, що їх переходить тепер московський більшовизм в ССРСР.

З наростанням ворожих до більшовизму настроїв у Європі — московська еміграція зачала доводити закордонній opinio, що більшовизм і советський уряд не мають нічого спільного з будучою «національною Росією», яка — у відмінність до ССРСР стане «підставою європейського миру й порядку».... Це нещирі заяви, і в них уже навчилася орієнтуватися значна частина європейської opinio, яка через найбільш далекозорих своїх представників обґрунтовує погляд, що більшовизм і Росія (без огляду на її внутрішні режими) — **це тотожне явище, з однаковими прикметами деструктивизму, хаосу й хворобливих імперіялістичних тенденцій.** І це глибока правда! Московська еміграція — це однаковий по суті з більшовизмом духовий продукт із однаковими національними аспіраціями — хоч і розходиться з ним у соціальних питаннях. І ще зовсім недавно в московських еміграційних виданнях різних політичних напрямків можна було читати такі симптоматичні заяви:

«Зараз у советській Росії творяться нові сили; революція, всупереч самій собі, націоналізується... В випадку війни треба захищати Росію. Невже ж емігранти в таку хвилину опиняться в таборі ворогів і зрадників батьківщини?! Ні — всі москалі підуть обороняти Росію!»...

Текст цей наводимо з відозви московських «націоналістів-максималістів»... Або ось ще одна характерна формула того ж порядку:

— Треба здати собі справу, що ніякої тре-

тьої революції в Росії бути не може й не повинно бути... Бо такою є вже реально існуюча советська революція, що стихійно-підсвідомо **виправляє процес російського національно політичного розвитку**. І не боротися треба з нею, а все далі її націоналізувати, національно поглиблювати, використовувати її людей для національних і **наднаціональних (!)** досягнень. Всі еміграційні московські течії змагають до одної цілі — до перетворення в життя Російської Історичної Ідеї. **Солідарні вони й у тому, що ця ідея повинна проєктуватися на сучасну советську дійсність. Щож торкається шляхів до цього, то це тільки ряд варіантів програмово-тактичного характеру...»** —

І треба признати: московська еміграція справді «має очі, щоб бачити, і вуха, щоб чути» національну еволюцію советського режиму. Ідеологія і політика сталінізму ввійшла в гостро підкреслену фазу московського націоналізму. В «інтернаціональній» Москві — «родіна» офіційно проголошена священною, а московський нарід «провідним народом пролетарської революції».... Навколо цієї символіки, советська влада творить культ обожування й галасливої національної гордості. Генезою цієї еволюції большевизму був по перше його згаданий нерозривний звязок з московською духовістю та її месіянстичною ідеєю, а по друге — внутрішні й зовнішні обставини, серед яких він опинився і які обумовлені банкрутством його первісної програмової концепції. Національна й великодержавна еволюція большевизму — це органічне явище, а

роля совєтської влади в цій еволюції була спочатку скорше пасивною в тому розумінні, що вона під напором московської національної стихії не могла не відкрити шлюзів, які штучно здержували її в початковий період большевицької революції. А відкривши ці шлюзи — большевизм самий вріс у цю стихію, знайшовши в цьому властиво одинокє для себе оправдання в опінії московських мас. Є неоспоримим фактом, що коли сталінізм сьогодні ще тримається на поверхні, то насамперед завдяки своїй ролі «собрателя русских земель» і реалізатора старих ідей московського імперіялізму. А водночас ця його роля ще більше посилює до нього ненависть серед поневолених народів ССРСР.

Національна еволюція большевизму нерозривно звязана з сучасним духово-культурним процесом Московщини. В своїй революційній і доктринерській гарячці большевизм зпочатку одним махом розторощив стару московську культуру. Луначарським і Бухаріним було поручено будувати нову — узгіднену зо схемами марксизму... Кільканадцять років школа марксизму намагалася вихолощувати душі народів ССРСР — спрощуючи і нівелюючи їх пресом своєї «діалектики». З цього нічого не вийшло. Історія знає світогляди, що органічно несумісні з життям, з його духом і красою. Большевизм саме й є одним з цих світоглядів, для яких органічний початок життя є засадничо ворожим; він не зносить його як нічна мара співу півня на світанку... В безплідних борсаннях, майже щороку міняючи свої «установки» — «пролетарсь-

ка» культура остаточно опинилася у сліпому куті. Треба було шукати з нього виходу, бо засіяний большевизмом цвіт духової примітивізації й культурного варварства розростався так буйно, що зачав лякати вже саму советську владу, прибираючи масштабі, незаних навіть у півдикій Московщині. Становище режиму ускладнялося й тим, що поруч із упадком московської культури серед поневолених націй СРСР відбувалися якраз протилежні процеси культурного ренесансу. Большевизм справді намагався й їх затруїти своїми впливами, але без успіхів. Вимушені в тій початковій порі на советській владі уступки, дали можливість національним рухам чимало скористати з непевних позицій війни. Прибираючи примусову «соціалістичну» форму назовні, вони на ділі виповнювали її національним змістом, себто робили якраз протилежне намірам і плянам ленінської національної політики: в цей період бачимо серед поневолених націй у СРСР розвиток літератури, мистецтва та інших галузей культури, який посилював протимосковські тенденції, що їх відомий український поет Хвильовий символізував гаслом: «Геть від Москви — орієнтація на психологічну Європу...»

Сталінізм зрозумів загрозове для нього значення цих національних культурних процесів, що розвивалися на тлі пореволюційного занепаду «провідної» московської культури; і обрушився на них цілою силою свого апарату й терору. Особливо великі жертви віднесла в цій боротьбі за свою культуру — Україна.

Але йдучи війною на національні культури, сталінізм здавав собі справу, що самим терором не заступить прогалини — витвореної революцією в культурній ділянці. Самого ГПУ для задоволення культурних потреб народів ССРСР було ще замало! І так після довгої «самокритичної» метушні та гістєричних спорів у керівних советських колах — прийшло до відвороту большевизму й на «культурному» фронті. Як усякий відворот, так і цей був спрямований виразно назад, дарма, що советські «культурники» намагалися маскувати цей факт безпомічною теоретичною балаканиною...

Первісна революційна концепція «соціалістичної» культури збанкрутувала! В Москві було рішено вернути до «істоков» (джерел) старої московської культури, яку перед цим большевизм виклинав, як органічно чужу й ворожу пролетарському суспільству... «Дворянськіє» письменники, мистці й композитори дістали від Сталіна амнеіію, і на їх творчості мусить тепер учитися «рабоче-крєстьянская» Росія. Так зв. культурне будівництво в ССРСР ще характеризують різні шукання. Цей процес ще не можна вважати вповні закінченим, Але вже тепер в ньому цілком ясно бачимо старі тенденції, що в пляні духовому оформлюються в клясичний московський месіянїзм, а в політичному — в імперіалїзм. Скажемо більше — при сталінізмі месіянїзм московської культури стає ще більше «напористим» і агресивним, ніж це було в часах Достоевських. Це виразно виявляється в її новому посиленому наступі на поневолені народи

СССР; в наступі, що для советської влади обумовляється політичною рацією збереження російської імперії — спадкоємцем і оборонцем якої вона вже не вагається відкрито себе декларувати...

Чи націоналізація большевизму означає, що він перестав бути фактором ідейного й соціально-політичного деструктивізму в інтернаціональному масштабі? Думати так було би великою помилкою! Ми вже бачили, що в історичній ретроспективі московський імперіялізм завжди шукав опертя на месіянстичних концепціях, які, міняючи форми, незмінно зберігали свій основний характер і цілеспрямованість. Для сучасного московського імперіялізму цією месіянською концепцією став большевизм, що переломив свої первісні теорії через призму московської духовності, психології та історії, традиції. І це тим більше посилюватиме його гони й «космічні» аспірації. На це твердження можна завважити, що в нього забракне для цього сил. Але ж большевизм і не думає з кимось мірятися в лицарському двобою! Один закордонний генерал у розмові з Леніном, саркастично спитав, якими арміями сподіється большевизм здобути перемогу над світом. Ленін відповів з усмішкою: «вашими ж, генерале, вашими»... В цій відповіді — ціла концепція советської політики! Її наслідки слідні з наступних цифер.

Журнал «Л'Еспуар де Франс» дав не так давно документальний нарис розкладової акції червоної Москви закордоном. Виявляється, що за 20 років большевики спричинили 10 воєн і 10 рево-

люцій. 10 воєн це: Фінляндія (1918), Латвія (1918—19), Естонія (1918—19), Литва (1918), Польща (1920), Україна (1917—20), Грузія (1921), Китай (1925—31), Еспанія (1936—39), Фінляндія (1939—40); 10 революцій — це: Фінляндія (1918), Німеччина (1918—19), Баварія (1919), Мадярщина (1919), Грузія (1921), Мексико (1929), Китай і Туркестан (1925—31), Монголія (1934), Еспанія (1934 і 1936). За цей час большевики викликали революційні зриви в 19 країнах Європи, в 10 країнах Азії, в 10 країнах Америки й в 2 країнах Африки. З 1917. р. Москва спровокувала в світі 97 більших заворушень... Багатомовні цифри!

Свої руїнницькі завдання большевизм намагатиметься реалізувати різними методами. Ми переконані, що на випадок війни в Європі, Москва до певного часу за всяку ціну уникатиме прямого удару з поважними зовнішніми силами. Вона намагатиметься нападати на слабших, використовуватиме чужі перемоги й поразки, підбурюватиме в усіх країнах у свою користь темний людський мотлох, і тд. Все це робитиме большевизм з одною основною метою: у сприятливий момент кинути під прапорами сталінізму на знесилений і скривавлений Захід московські орди під гаслом: «дайош Європу!»

Віримо, що варварському, безграмотному московському большевизмові не зломати творчого й культурного Окциденту. Але ліквідація заподіяних його деструктивізмом нещастя може коштувати людству ще багатьох зусиль і крові! Чи не час Європі над цим поважно застановити-

ся? Свою послідовність в політиці, старий Рим засвідчив колись у формулі, що стала клясичною: «Цетерум цензео Картагінем делендам ессе». Ми також не перестанемо твердити: **«Московський імперіялізм і московський большевизм мусять бути знищені!»**

